

M. Sc. Selim Mehmeti

Hapat e zhvillimit dhe zbatimit të standardeve arsimore dhe vlerësimit në arsimin parauniversitar në Kosovë

Përmbledhje me konstatime të përgjithshme

Qëllimi i kësaj analize është që t'i ofrojë Institutit Pedagogjik të Kosovës, Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, si dhe partnerëve që mbështesin zhvillimin e arsimit në Kosovë, informata të përmbledhura për zhvillimet kryesore në fushën e standardeve dhe vlerësimit në arsimin parauniversitar në Kosovë dhe përparimin e arritur krahasuar me objektivat e parapara në dokumente dhe politika arsimore që adresojnë fushën e standardeve dhe vlerësimit në arsimin parauniversitar, krahasuar me disa përvoja të vendeve të ndryshme. Pjesa më e madhe e përmbajtjes së kësaj analize paraqet një përmbledhje të konstatimeve të përfshira në raportet e punës dhe hulumtimet e Sektorit të Planifikimit Mësimor në Institutin Pedagogjik të Kosovës, si dhe konstatimeve të përfshira në raporte të MASHT-it dhe partnerëve të tjerë të arsimit në Kosovë.

Korniza ligjore e hartuar nga MASHT-i, me përkrahjen e partnerëve ndërkombëtarë, në përgjithësi, arrin të rregullojë sistemin e arsimit në të gjitha nivelet e tij, të përcaktojë kompetencat dhe përgjegjësitë për nivelin qendror dhe lokal, si dhe të përfshijë disa përvoja ndërkombëtare. Mirëpo, korniza ligjore nuk e adreson në mënyrë të plotë procesin e vlerësimit, nivelin dhe formatin e standardeve, si dhe nuk i përcakton procedurat e monitorimit dhe zbatimit të Kornizës ligjore, standardeve dhe vlerësimit në arsim. Procesi i rishikimit të Ligjit mbi arsimin fillor dhe të mesëm në Kosovë shikohet si një mundësi e mirë e adresimit më të plotë të aspekteve të vlerësimit dhe të standardeve në arsim. Sidomos, shtrohet nevoja e nxjerrjes së dispozitave të veçanta ligjore për hartimin e standardeve kombëtare të

arsimit, të cilat do të duhej të jenë bazë, udhërrëfyes për të gjitha standardet e tjera të veçanta të arsimit parauniversitar në Kosovë.

Analiza e standardeve të vendosura në arsimin parauniversitar tregon se, përkundrejt përkushtimit për hartimin e standardeve në fusha dhe nivele të ndryshme të arsimit, akoma nuk kemi politikë arsimore apo strategji e cila adreson hartimin e standardeve. Në mungesë të një dokumenti të tillë, procesi i hartimit dhe vendosjes së standardeve në praktike është shënuar me disa mangësi, që lidhen me qasjen e hartimit të standardeve, me informimin, publikimin dhe vendosjen e tyre në sistem të arsimit, me mungesën e zhvillimit të udhëzuesve për lehtësimin e zbatimit të tyre etj. Paketës së standardeve të vendosura për arsimin parauniversitar në Kosovë, në radhë të parë, i mungojnë standardet kombëtare të cilësisë në arsim, standardet për shkolla dhe drejtues të shkollave, standardet për monitorimin e arsimit etj.

Bazë e vlerësimit të brendshëm në arsimin parauniversitar në Kosovë është Udhëzimi Administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve nr. 50/04 (2004). Vlerësimi i brendshëm mbështetet edhe me udhëzime në planet dhe programet mësimore në secilën klasë, të cilat janë shumë të përgjithshme dhe të papërcaktuara për nivelin e programeve gjegjëse. Vlerësimi i brendshëm ende nuk është monitoruar në shkallë kombëtare. Programet e deritashme të aftësimin të mësimdhënësve nuk kanë ofruar mundësi të mjaftueshme për avancimin e praktikave të vlerësimit të arritjeve të nxënësve në shkolla.

Vlerësimi i jashtëm tani është pjesë e procesit të vlerësimit në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar. Vlerësimi i jashtëm në nivelin e parë të arsimit, në shkollën fillore, përfshin vetëm klasën e 5-të dhe ka karakter pilotimi. Përkundrejt faktit se nga viti 2008 e këndej organizohet vlerësimi i klasës së pestë, akoma nuk kemi raporte të publikuara për përparësitë dhe mangësitë e gjetura në këtë nivel të arsimit, si dhe për masat për përmirësimin e shkollave dhe sistemit arsimor në këtë nivel të shkollimit.

Vlerësimi i jashtëm në fund të klasës së 9-të ka karakter të orientimit të nxënësve për regjistrim në shkollat e mesme të larta – gjimnaze dhe shkolla profesionale. Ashtu sikur për vlerësimin e jashtëm të klasës së pestë, edhe për vlerësimin e zbatuar në fund të klasës së nëntë mungojnë botimet e testeve të standardizuara, mungojnë raporte të publikuara për përparësitë dhe mangësitë e gjetura në këtë nivel të arsimit, si dhe për masat për përmirësimin e shkollave dhe sistemit arsimor në këtë nivel të shkollimit.

Provimi i Maturës është një aspekt i veçantë në procesin e reformës së sistemit të arsimit në Kosovë. Provimi i Maturës është një detyrim ligjor, nga i cili varet edhe e ardhmja e nxënësve për përfshirje në studimet universitare. I tërë procesi i Provimit të Maturës në Kosovë është zhvilluar brenda një viti, duke e shfuqizuar sistemin e vjetër të provimit të maturës shkollore, pa pilotim dhe pa një marrëveshje etike, e cila do të shërbente në përgatitjen më të mirë të gjeneratës së parë të nxënësve të përfshirë në provimin e Maturës Shtetërore dhe mësimdhënësve e drejtuesve të shkollave dhe arsimit në nivel lokal. Duke e krahasuar Provimin e Maturës në Kosovë me Provimin e Maturës në shtete të rajonit dhe BE-së, shohim se ekzistojnë dallime të mëdha. Dallimet janë të dukshme: në përgatitje, strukturë dhe përmbajtje të testeve, organizim dhe menaxhim të testeve të vlerësimit, si dhe në botim të testeve të standardizuara, raportim, analizë dhe publikim të rezultateve.

Për të përmirësuar imazhin e Provimit të Maturës në Kosovë, kërkohet të analizohen mirë përvojat e shteteve ndërkombëtare që kanë suksese në implementimin e maturës, si Sllovenia, Kroacia, Franca etj. Po ashtu, kërkohet të hartohet Korniza e Maturës, të organizohet një propagandë e fuqishme pedagogjike e vetëdijesimit për rolin dhe rëndësinë që ka provimi i maturës, të hartohet një program funksional dhe koherent për përgatitjen e mësimdhënësve në fushën e vlerësimit të nxënësve me teste të standardizuara, të përfshihen aktivisht institucionet e arsimit të lartë në procesin e Provimit të Maturës, si dhe

të hartohet Strategjia për përmirësimin e sistemit të menaxhimit të Provimit të Maturës.

Për fushën e standardeve dhe vlerësimit në arsimin parauniversitar, analiza jonë ka identifikuar disa fusha të ndërlidhura, për të cilat është konstatuar se duhet të kryhen studime të veçanta të gjendjes:

- Përdorimi i rezultateve të vlerësimit të jashtëm në përmirësimin e politikave arsimore;
- Monitorimi i mësimdhënësve në shkollat e Kosovës;
- Përgatitja e mësimdhënësve për vlerësimin e brendshëm.

I. Hyrje

Fillimi i reformimit të sistemit arsimor në përgjithësi dhe atij parauniversitar në Kosovë, në veçanti, paraqet një objektivë të rëndësishme për shoqërinë kosovare dhe njëkohësisht një sfidë për përmbushjen e saj, që përfshin të gjithë faktorët e interesit. Reformat në sistemin arsimor të Kosovës nga viti 1999 e këndej janë të karakterizuara me mbështetje të institucioneve të ndryshme ndërkombëtare. Struktura e sistemit të arsimit parauniversitar në Kosovë përfshin edukimin parashkollor (3-6 vjeç), arsimin fillor (klasat 1-5), arsimin e mesëm të ulët (klasat 6-9) dhe arsimin e mesëm të lartë (klasat 10-12/13 - gjimnazet dhe shkollat profesionale). Në bazë të Kornizës ligjore në fuqi, arsimit fillor dhe i mesëm i ulët në Kosovë është i obligueshëm për të gjithë fëmijët në Kosovë.

Procesi i reformës së arsimit parauniversitar në Kosovë, përveç ndryshimit të strukturës arsimore dhe organizative, përfshin edhe hartimin e Kornizës së Kurrikulit, ndryshimin e planeve dhe programeve mësimore, ndryshimin e metodologjisë së mësimdhënies, arsimin me nevoja të veçanta, aftësimin dhe trajnimin e mësimdhënësve, trajnimin e udhëheqësve arsimorë për qeverisje dhe menaxhim efikas të institucioneve arsimore, vendosjen e standardeve në arsim, vendosjen e sistemit të ri të vlerësimit të jashtëm, sigurimin e teksteve shkollore dhe literaturës bashkëkohore, sigurimin e

legjislacionit të ri arsimor, hartimin e Strategjisë për zhvillimin e arsimit etj.

Pra, rrugëtimi drejt arsimit me përmasa evropiane ka bërë që edhe në Kosovë të këtë qasje të re ndaj reformës arsimore në përgjithësi dhe ndaj standardeve arsimore dhe komponentës së vlerësimit në veçanti.

Qëllimet e kësaj analize

Dy janë qëllimet kryesore të kësaj analize:

- Të vlerësohen hapat e zhvillimit dhe zbatimit të standardeve arsimore dhe vlerësimit në arsimin parauniversitar në Kosovë, dhe
- Të nxirren rekomandime orientuese për adresimin më të mirë të standardeve dhe vlerësimit në arsimin parauniversitar.

Fushat specifike të studimit janë:

- 1) Korniza ligjore që adreson standardet dhe vlerësimin në arsimin parauniversitar;
- 2) Standardet arsimore.
- 3) Vlerësimi i brendshëm
- 4) Vlerësimi i jashtëm

II. Korniza ligjore që adreson vlerësimin dhe standardet në arsimin parauniversitar

Arsimi parauniversitar në Kosovë është në një proces reformimi të vazhdueshëm, si në strukturë ashtu edhe në përmbajtje. Problematika që trajtohet në këtë analizë kërkon që të japim një pasqyrë të kornizës ligjore në arsimin parauniversitar, në veçanti një pasqyrë të trajtimit të standardeve dhe vlerësimit në kornizën ligjore të arsimit.

- *Ligji për Arsimin Fillor dhe të Mesëm në Kosovë, nr. 2002/2*, është ligji i parë për arsim i miratuar nga Kuvendi i Kosovës pas zgjedhjeve të para nacionale. Lidhur me aspektet e ndërlidhura me standardet dhe vlerësimin në arsimin parauniversitar, ligji përmban kryesisht dispozita të përgjithshme për përmbajtjen e arsimit (neni 12) dhe vlerësimin profesional (neni 37). Në këto fusha, por edhe në fusha të tjera, ligji është përcjellë nga një numër i

konsiderueshëm i udhëzimeve administrative, me qëllim të operacionalizimit të tij. Aktualisht është duke u zhvilluar procesi i hartimit të ligjit të ri për arsimin parauniversitar, i cili do të zëvendësojë ligjin e miratuar në vitin 2002 dhe pritet të harmonizohet me Ligjin për arsimin në komunat e Republikës së Kosovës, të miratuar në vitin 2008.

- *Ligji për Inspektimin e Arsimit në Kosovë, nr. 2004/37*, parasheh inspektimin e arsimit në Kosovë, duke u përqendruar më shumë në aspektet ligjore të arsimit. Lidhur me fushën e trajtimit tonë, vlen të veçohen disa nga detyrat e inspektorëve, të cilët duhet të mbikëqyrin: Realizimin e planit të programit mësimor dhe kushtet e realizimit, organizimin e provimeve të rregullta dhe me korrespondencë, në harmoni me ligjin dhe me aktet e tjera nënligjore, vlerësimin e nxënësve dhe të studentëve dhe mënyrën e ngritjes profesionale dhe shkencore të mësimdhënësve.
- *Ligji për Botimin e Teksteve Shkollore, Materialeve Mësimore, Materialeve për Lexim dhe Dokumentacionit Pedagogjik, nr. 02/L-67 (2006)*, përcakton mënyrën e vlerësimit dhe lejimit të teksteve shkollore, mjeteve mësimore dhe dokumentacionit pedagogjik (nenet: 5, 6, 7, 8 dhe 9).
- *Ligji mbi Arsimimin dhe Aftësimin Profesional në Kosovë, nr. 02/L-42 (2006)*. Qëllimi i ligjit është të rregullojë sistemin e arsimit dhe aftësimin profesional formal në përputhje me nevojat e zhvillimit ekonomik dhe shoqëror të Kosovës. Ligji në kapitullin III trajton Kurrikulumin dhe standardet, në kapitullin IX trajton vlerësimin dhe verifikimin e arritjeve të nxënësve, ndërsa në kapitullin X trajton evaluimin e sistemit të arsimit profesional.
- *Ligji për Arsimin në Komunat e Republikës së Kosovës, nr. 03/L-068 (2008)*. Ky ligj i bartë disa kompetenca për menaxhimin e sistemit të arsimit nga niveli qendror në atë vendor. Bazuar në këtë ligj dhe në Kornizën e Kurrikulumit të ri të Kosovës, komunat do të jenë përgjegjëse në vlerësimin e jashtëm të nxënësve në shkallët e para të niveleve të Kurrikulumit, përkatësisht në klasa e 3, 7 dhe

11. Po me këtë ligj komunat kanë përgjegjësi të veçanta edhe për zhvillimin profesional të mësimit dhe të edukatorëve. “Ky ligj gjithashtu parasheh të drejta speciale për komunitetin serb në përdorimin e kurrikulave dhe teksteve shkollore nga Republika e Serbisë dhe është mbizotërues në rast të mospërputhjes së dispozitave me ato të Ligjit për arsimin fillor dhe të mesëm në Kosovë”¹⁸³.

- *Ligji për Provimin Përfundimtar dhe për Provimin Shtetëror të Maturës, nr. 03/L-018*. Nga viti shkollor 2008/209 Provimi i Maturës organizohet në bazë të Ligjit për provimin përfundimtar dhe Provimin e Maturës në Kosovë, të miratuar nga Kuvendi i Republikës së Kosovës. Ligji për maturën rregullon mënyrën e organizimit, përmbajtjen, kushtet, kriteret dhe procedurat e provimit përfundimtar dhe Provimit të Maturës Shtetërore. Sipas Ligjit për maturën, pragu i kalueshmërisë është 50% nga rezultati i përgjithshëm i arritshmërisë së pikëve të Provimit të Maturës.
- *Ligji për Kualifikime Kombëtare, nr. 03/L-060 (2008)*. Ligji, përveç aspekteve të përgjithshme të Kornizës së kualifikimeve kombëtare, përcakton edhe çështjet e veçanta që lidhen me procesin e akreditimit dhe përgjegjësitë e institucioneve të vlerësimit.

Në ndërkohë janë hartuar disa *udhëzime administrative në fushën e vlerësimit dhe standardeve*, si: Udhëzimi administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve; Udhëzimi administrativ për avancimin e nxënësve talent, Udhëzimi administrativ për vlerësimin e nxënësve me nevoja të veçanta, Udhëzimi administrativ për standardet e praktikës profesionale për mësimit dhe të Kosovës; Udhëzimi administrativ për organizimin dhe vlerësimin e provimit të maturës në shkollën e mesme të lartë; Udhëzimi administrativ për organizimin dhe vlerësimin e provimit përfundimtar për shkollat e mesme të larta profesionale - niveli i dytë etj.

¹⁸³ Pupovci, Dukagjin (2010): Raport për gjendjen në arsimin parauniversitar në Kosovë (version elektronik 01.03. 2011), fq. 8.

Nga analiza e Kornizës ligjore të arsimit parauniversitar në Kosovë mësojmë se akoma nuk kemi politikë arsimore apo strategji e cila adreson hartimin e standardeve, jep orientime për filozofinë dhe parimet e standardeve bazë të arsimit parauniversitar, për mënyrën e vendosjes së tyre dhe për mënyrën e monitorimit dhe vlerësimit të ndikimit të tyre në cilësinë e arsimit.

Nëse e krahasojmë Kornizën ligjore të arsimit parauniversitar në Kosovë që adreson standardet dhe vlerësimin në arsim me Kornizën ligjore të arsimit në Shqipëri dhe Kroaci, por edhe në vende të tjera, që po ashtu adresojnë standardet dhe vlerësimin në arsim, do të shohim se ekzistojnë disa ndryshime të dukshme. Në Kroaci, në vitin 2008 është hartuar ligj i veçantë për standardet pedagogjike shtetërore, në të cilin janë vendosur të gjitha kategoritë e standardeve pedagogjike shtetërore në arsim, si dhe janë vendosur afatet e për përbushjen e tyre¹⁸⁴. Sipas Ligjit për arsimin fillor dhe të mesëm në Kroaci, shkollat janë të detyruara të përdorin rezultatet e provimeve kombëtare dhe tregues të tjerë të performancës së punës edukative, analizave dhe vetëvlerësimit të vazhdueshëm për të përmirësuar cilësinë e shkollave¹⁸⁵.

Procesi i rishikimit të Ligjit të arsimit fillor dhe të mësim në Kosovë është një mundësi e mirë e adresimit më të plotë të vlerësimit dhe standardeve në arsim. Sidomos, shtrohet nevoja e nxjerrjes së dispozitave të veçanta ligjore për hartimin e standardeve kombëtare të arsimit, të cilat do të duhej të jenë bazë, udhërrëfyes, për të gjitha standardet e tjera të veçanta të arsimit parauniversitar në Kosovë.

III. Standardet në arsimin parauniversitar

Standardet në arsim përfaqësojnë kritere me anë të të cilave matet dhe vlerësohet cilësia në arsim. Ekziston një numër i caktuar i

¹⁸⁴ Më gjerësisht shih: Državni pedagoški standardi, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republika Hrvatska, 2008.

¹⁸⁵ Më gjerësisht shih: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Republika Hrvatska Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, VIII.Vanjsko vrednovanje i samovrednovanje školskih ustanova, Članak 88.4. Zagreb, 2008.

kategorizimit të standardeve në arsim dhe shpjegimeve përmbajtjesore të tyre: *standard arsimor/ educational standard*, quhet një qëllim, objektiv ose kriter i arsimit, i shprehur ose numerikisht si një mesatare statistikore, ose filozofikisht si një ideal i përsosmërisë, sipas të cilit gjykohen dhe vlerësohen gjërat; *standardet e arritjeve/ achievement or performance standards*: përcaktojnë nivelin e përmbushjes së standardeve të përmbajtjes nga nxënësit; *standardet e përmbajtjes /content standards*: përcaktojnë se ç’duhet të dijë dhe të jetë i aftë të bëjë nxënësi në një lëndë mësimore; *standardet e programeve dhe të teksteve shkollore/curriculum and textbooks standards*: përfshijnë kriteret filozofike, psikologjike, pedagogjike dhe shkencore, mbi bazën e të cilave hartohen programet dhe tekstet shkollore. Marrë në përgjithësi, standardet arsimore klasifikohen në standarde kombëtare, standarde për programe dhe tekste shkollore, standarde për nxënës, standarde për shkolla etj¹⁸⁶.

Standardet dhe vendosja e standardeve është një çështje e rëndësishme në sistemin arsimor. Standardet e hartuara në disa fusha të arsimit parauniversitar në Kosovë janë:

1. Klasifikimi standard ndërkombëtar - nivelet e arsimit;
2. Standardet e përgjithshme të edukimit dhe arsimit parashkollor (3-6 vjeç) në Kosovë (2004);
3. Korniza për standardet e praktikës profesionale për mësimdhënësit e Kosovës (2004);
4. Standardet për vlerësimin e nxënësve, të vendosura në Udhëzimin administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve, nr. 50/04 (2004);
5. Standardet arritshmërisë (nuk janë publikuar asnjëherë, një pjesë e tyre janë përmbledhur në plane dhe programe mësimore, sipas klasave - në rezultate të pritura);
6. Standarde për tekstet shkollore të Republikës së Kosovës (draft-versioni përfundimtar 2009);

¹⁸⁶ Më gjerësisht për standardet në arsim shih: Nikoleta Mita, Vlerësimi i sistemit arsimor, “Revista Pedagogjike” nr. 2, Instituti i Studimeve Pedagogjike, Tiranë, 2002, f. 11.

7. Standardet e përmbajtjes dhe arritjes në gjuhë amtare dhe matematike, klasa 5-të (draft- versioni 2010);
8. Standardet e zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e hershme, 0 - 6 vjeç (draft-versioni përfundimtar 2011).

- *Klasifikimi standard ndërkombëtar i arsimit (ISCED)* është standardi i parë i vendosur në sistemin e arsimit në Kosovë. Kjo është realizuar në hapat e parë të fillimit të reformës në vitin 2001, përkatësisht në Kornizën e Kurrikulit të Ri të Kosovës, të hartuar në vitin 2001, dhe në aneksin 1 të Ligjit për arsimin fillor dhe të mesëm në Kosovë (2002). Bazuar në klasifikimin standard ndërkombëtar, edhe në Kosovë nivelet e arsimit janë vendosur si vijon:

- 0 – niveli i arsimit parashkollor;
- 1 – niveli i arsimit fillor (klasat 1 - 5);
- 2 – niveli i arsimit të mesëm të ulët (klasat 6 – 9);
- 3 – niveli i arsimit të mesëm të lartë (klasat 10 – 12/13);
- 4 - niveli i arsimit terciar – jo universitar.

Me vendosjen e klasifikimit standard të sistemit të arsimit në Kosovë, ka filluar procesi i hartimit të standardeve edhe për çështje të tjera të arsimit parauniversitar në Kosovë:

- *Standardet e përgjithshme të edukimit dhe arsimit parashkollor (3-6 vjeç) në Kosovë (2004)*. Standardet e përgjithshme të edukimit parashkollor përfshijnë 8 fusha kryesore, të cilat janë: 1. Bashkëveprimi midis personelit dhe fëmijëve dhe bashkëveprimi midis vetë fëmijëve; 2. Kurrikulumi dhe vlerësimi; 3. Mjedisi fizik; 4. Përfshirja e familjes; 5. Formimi dhe kualifikimi i personelit pedagogjik; 6. Shëndeti dhe ushqimi; 7. Administrimi dhe 8. Akreditimi dhe vlerësimi¹⁸⁷.
- *Korniza për standardet e praktikës profesionale për mësimdhënësit e Kosovës (2004)*. Korniza trajton këto çështje: **a.** Akreditimin e programeve për përgatitjen e mësimdhënësve dhe certifikimin e tyre, me të cilën çështje do të merret MASHT-i. **b.**

¹⁸⁷ Më gjerësisht shih dokumentin për standardet e përgjithshme të edukimit dhe arsimit parashkollor (3-6 vjeç) në Kosovë , MASHT (2004).

Përgatitjen, ndryshimin dhe shpërndarjen e programeve për përgatitjen e mësimeve nga Fakulteti i Edukimit dhe fakultetet e tjera akademike. **c.** Përgatitja e studentëve për t'u bërë mësime. **d.** Mbështetja e mësimeve për aftësimin e mësuesve profesional, sipas nevojës dhe kërkesave. **e.** Përcaktimi i kriterëve të përgjithshme për një paraqitje më të mirë dhe për arritjen e rezultateve të pritshme për mbikëqyresit, administratorët, vlerësuesit dhe mentorët¹⁸⁸. Standardet në këtë dokument janë të zërthyer në tregues, por nuk janë të përcaktuara sipas nivelet e arritjes së tyre. Me gjithë vendosjen e këtyre standardeve, akoma nuk kemi ndonjë raport që tregon procesin e monitorimit të zbatimit të tyre dhe ndikimin e zbatimit të tyre në praktikë.

- *Standardet e përmbajtjes dhe arritshmërisë.* Për dallim prej standardeve të cituara paraprakisht, standardet e përmbajtjes dhe arritshmërisë nuk janë publikuar në dokumente të veçanta që ne do të mund t'i citonim. Kur flasim për standardet e përmbajtjes, vlen të veçohet se nuk janë miratuar dhe publikuar asnjëherë për komunitetin e gjerë arsimor. Ato janë të hartuara nga ekipet për zhvillimin e planeve dhe programeve mësimore që kanë punuar gjatë viteve 2002-2008. Zhvillimi i tyre është bërë në mbështetje të Kornizës së Kurrikulimit, planeve dhe programeve mësimore dhe rezultateve të pritura, të cilat janë të vendosura në të gjitha planet dhe programet mësimore për secilën klasë, 1 - 12/13.

Përkundrejt standardeve të përmbajtjes, standardet e përgjithshme të arritshmërisë janë përfshirë në secilin plan dhe program mësimor, nga klasa e 1-12/13. Në këto standarde janë të përcaktuara katër objektiva të përgjithshme dhe pesë shkallëve të arritshmërisë. Tabela në vijim pasqyron objektivat e përgjithshme dhe shkallët e arritshmërisë, të cilat janë të vendosura në të gjitha planet dhe programet mësimore, klasat 1-12/13.

¹⁸⁸ Më gjerësisht për Kornizën e Standardeve të Praktikës Profesionale për mësime në Kosovë shih Udhëzimin administrativ nr. MASHT (I) 20/2004.

<i>Objektivat e përgjithshme</i>	<i>Arritje shumë e lartë 90%</i>	<i>Arritje e lartë 80%</i>	<i>Arritje e kënaqshme 60%</i>	<i>Arritje e kufizuar 40%</i>	<i>Arritje e pamjaftueshme nën 40 %</i>
<i>Njohja e lëndës</i>	Aftësi shumë e lartë në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi e lartë në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi mesatare në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi e kufizuar në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.	Aftësi jo e mjaftueshme në njohjen dhe në zbatimin e njohurive të lëndës në situata të thjeshta.
<i>Të kuptuarit e proceseve shkencore</i>	Aftësi shumë e lartë e të kuptuarit dhe e zbatimit të fakteve, parimeve, relacionit, shkak pasojë, mbledhjes dhe organizimit të informacioneve, të gjykuarit e thjeshtë.	Aftësi e lartë e të kuptuarit dhe e zbatimit të fakteve, parimeve, relacionit shkak pasojë, mbledhjes dhe organizimit të informacioneve,	Aftësi e kënaqshme e të kuptuarit dhe e zbatimit të fakteve, parimeve, relacionit, shkak pasojë, mbledhjes dhe organizimit të informacioneve, të gjykuarit e	Aftësi e kufizuar e të kuptuarit të detyrave dhe të proceseve shkencore.	Aftësi jo e mjaftueshme e të kuptuarit të detyrave dhe të proceseve shkencore.

		të gjykuarit e thjeshtë.	thjeshtë.		
<i>Të menduarit kritik</i>	Aftësi e lartë e të menduarit kritik në situata komplekse si: njohja e informacioneve relevante, zgjidhja e problemeve, duke zbatuar parimet dhe ushtrimet e interpretuara.	Aftësi e të menduarit kritik në situata komplekse si: njohja e informacioneve relevante, zgjidhja e problemeve, duke zbatuar parimet dhe ushtrimet e interpretuara	Aftësi e kufizuar e të menduarit kritik në situata komplekse si: njohja e informacioneve relevante, zgjidhja e problemeve, duke zbatuar parimet dhe ushtrimet e interpretuara		
<i>Shkathësitë manovruese</i>	Shkallë e kënaqshme e përfitimit në shkathësitë manovruese			Shkallë e ulët e përfitimit (disa) në shkathësitë manovruese.	

Në bazë të tabelës paraprake, shohim se përkrahimi i standardeve të përgjithshme të arritshmërisë është i njëjtë si për klasën e parë të shkollës fillore, ashtu edhe për klasat 12/13 të shkollës së mesme të lartë për objektivat e përgjithshme dhe për shkallën e arritshmërisë. Sipas përshkrimeve në fjalë, njohja dhe zbatimi i lëndës vihet vetëm në situata të thjeshta, të kuptuarit për proceset shkencore fitohet në bazë të informacioneve dhe të gjykuarit të thjeshtë, si në klasën e parë të shkollës fillore, ashtu edhe në klasat përfundimtare të shkollës së mesme të lartë, etj.

- *Standardet e arritshmërisë* janë të vendosura edhe në Udhëzimin administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve, nr. 50/04 (2004). Me nenin 10 të këtij udhëzimi përcaktohen shkallët e arritshmërisë së nxënësve dhe kriteret për notat e vlerësimit 5 shkëlqyeshëm: 4 shumë mirë, 3 mirë, 2 mjaftueshëm dhe 1 pamjaftueshëm. Me nenin 11 përcaktohen kriteret e vlerësimit sipas aftësive në nxënie, me nenin 12 përcaktohen kriteret për përshkrimin dhe përfundimin e notës, me nenin 13 përcaktohen kriteret e vlerësimit sipas objektivave të dijës, objektivave emocionale dhe psikomotorike¹⁸⁹. Me gjithë vendosjen e standardeve të arritjes, hulumtimet tregojnë se “standardet e arritjes janë një arritje e pashfrytëzuar sa duhet”¹⁹⁰ në sistemin e arsimit në Kosovë.
- *Standarde për tekstet shkollore të Republikës së Kosovës (draft-versioni përfundimtar 2009)*. Hartimi i këtyre standardeve është bërë me qëllim të përmirësimit të cilësisë së teksteve shkollore dhe mjeteve didaktike. Standardet e përmbledhura në këtë dokument përshkruajnë dhe caktojnë kriteret dhe aspekte të cilat duhet t’i plotësojnë tekstet shkollore dhe mjetet didaktike aktuale, moderne në pikëpamje pedagogjike dhe didaktike. Dokumenti

¹⁸⁹ Më gjerësisht shih Udhëzimin administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve, nr. 50/04, MASHT (2004).

¹⁹⁰ Grup autorësh (2006): *Arsimi bazik cilësor, Qendra për Arsim e Kosovës, Prishtinë*, f. 121.

fillon me një grup prej 15 standardeve të përgjithshme, të ndara në katër fusha: 1) Aspekte formale, paraqitja dhe pamja, 2) Aspekte metodike dhe didaktike, 3) Aspekte pedagogjike, 4) Aspekte në lidhje me praktikën. Grupi i dytë i standardeve lidhet me standardet specifike për secilën lëndë, të cilat duhen plotësuar, p.sh. nga abetaret, tekstet shkollore të shkencave të natyrës apo nga librat e leximit, materialet didaktike parashkollore etj. Te secili standard gjendet një listë, më shumë ose më pak e gjerë, me tregues të matshëm, për vlerat 0 deri në 4¹⁹¹.

Përkundrajt nevojës për vënie në praktikë të standardeve për tekstet shkollore të Republikës së Kosovës, akoma nuk mund të flasim për zbatimin e tyre në praktikë, sepse zhvillimi i kurrikulave të reja mësimore ka reflektuar neglizhencë në zbatimin e tyre në praktikë.

- *Standardet e përmbajtjes dhe arritjes në Gjuhë amtare dhe në Matematikë, klasa e 5-të (2010)*. Së bashku me këto standarde është hartuar edhe Korniza e vlerësimit për klasën e 5-të. Korniza e vlerësimit dhe standardet për këtë nivel të arsimit, për lëndët Gjuhë amtare dhe Matematikë, janë hartuar nga ekipet vendore, të udhëhequra nga Njësia për Vlerësime dhe Standarde në MASHT dhe me përkrahjen e Bankës Botërore. Korniza e vlerësimit dhe standardet e përmbajtjes dhe arritjes për Gjuhë dhe Matematikë nuk janë publikuar, nuk janë shpërndarë në shkolla dhe institucione të tjera arsimore, mirëpo testi i klasës së 5-të në vitin 2010 dhe në vitin 2011 është përgatitur mbi bazën e këtij dokumenti, mjaft të rëndësishëm për këtë nivel të arsimit.
- *Standardet e zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e hershme, 0-6 vjeç (2010)*. Standardet e përmbledhura në këtë dokument përshkruajnë dhe caktojnë fushat e aktiviteteve, përcaktojnë moshën dhe grupmoshën, përcaktojnë përdorimin e standardeve, si dhe përcaktojnë standardet, treguesit dhe aktivitet për secilën fushë dhe nënfushë të zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e

¹⁹¹ Më gjerësisht shih draft-versionin përfundimtar të standardeve për tekstet shkollore të Republikës së Kosovës, MASHT 2009.

hershme, 0-6 vjeç. Standardet e zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e hershme, 0-6 vjeç, janë miratuar dhe aktualisht janë në fazën e përgatitjes për botim nga UNICEF-i, pra akoma nuk mund të flasim për zbatimin e tyre. Përdorimi i standardeve të zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e hershme, 0-6 vjeç, pritet të ndikojë në zhvillimin e Kurrikulumit, përmirësimin e përgatitjes së edukatorëve, përmirësimin dhe vlerësimin e programeve, përfshirjen e familjes në programe, monitorimin kombëtar, rritjen e vetëdijes dhe njohurive publike rreth zhvillimit të fëmijës, përmirësimin e infrastrukturës etj.

Paketës së standardeve të vendosura për arsimin parauniversitar në Kosovë i mungojnë një mori e standardeve arsimore, si p.sh. standardet kombëtare të cilësisë në arsim, standardet për shkolla dhe drejtues të shkollave, etj. Zhvillimet bashkëkohore në fushën e arsimit kanë evidentuar tendencën e delegimit të përgjegjësisë së përmirësimit të punës së shkollës te vetë shkolla, mirëpo një gjë e tillë nuk është duke ndodhur në shkollat e Kosovës, për shkak të mungesës së standardeve për vlerësim dhe vetëvlerësim të punës së shkollës dhe për shkak të mungesës së kapaciteteve të drejtuesve të shkollave për përmirësimin e punës së shkollës.

Nëse flasim për përparësitë e standardeve të arsimit në Kosovë, atëherë mund të themi se përparësitë që reflektojnë standardet lidhen me faktin se ato janë pikë referimi për të gjithë dhe mund të shërbejnë për përmirësimin e cilësisë në arsim, përkatësisht në fushat specifike të standardeve të vendosura; adresojnë çështje të veçanta të arsimit parauniversitar në Kosovë; përfshijnë përvoja ndërkombëtare, varësisht nga përkrahja e partnerëve në hartimin e standardeve të cituara më lart, etj.

Ndërsa, nëse flasim për mangësitë e evidentuara në procesin e hartimit dhe vendosjes së standardeve në praktikë, mund të themi se qasja hartimit të tyre nuk është e mbështetur në ndonjë politikë arsimore që është pikë referimi për këtë proces, qasja e informimit dhe publikimit të standardeve është e mangët dhe joefikase; nuk janë zhvilluar

udhëzues për lehtësimin e zbatimit të standardeve arsimore; nuk monitorohet zbatimi i standardeve, po ashtu nuk janë të përcaktuara institucionet për monitorimin e tyre; standardet arsimore të vendosura nuk kanë arritur të shprehin në mënyrë të qartë vlerat financiare të implikimeve të tyre për nxënës, mësimdhënës dhe shkolla etj.

IV. Vlerësimi i brendshëm dhe vlerësimi i jashtëm

Vlerësimi është proces i rëndësishëm për nxjerrjen e treguesve kryesor, për ngritjen e cilësisë në arsim dhe për krijimin e një sistemi arsimor bashkëkohor në përputhje me kërkesat e shoqërisë së sotme – shoqërisë së dijës. Në përgjithësi me vlerësimin nënkuptohet kur diçka vlerësohet nga dikush në një mënyrë të caktuar dhe sipas kriterëve të caktuara.

Për të përmirësuar cilësinë e të nxënësve, metodologjinë e mësimdhënies dhe përgjithësisht punën në shkollë, praktikohet realizimi i vlerësimit të brendshëm dhe vlerësimit të jashtëm. Lidhjet ndërmjet vlerësimit të brendshëm dhe vlerësimit të jashtëm janë të ngushta në qëllime, instrumente, subjekt të vlerësimit, rezultate mësimore, etj.

4.1. Vlerësimi i brendshëm

Kur flasim për vlerësimin e brendshëm, duhet të kemi parasysh se flasim për vlerësimin që kryhet nga mësimdhënësi, aktivi profesional i lëndëve mësimore dhe nga shkolla. Vlerësimi i brendshëm, para së gjithash, ka për qëllim t'i përmirësojë arritjet e nxënësve, të sigurojë informacion të plotë për përparimin e nxënësve, të sigurojë informacione për të sjellë përmirësim në metodologjinë e mësimdhënies dhe mësimnxënies, të përcaktojë arritjet në fund të gjysmëvjetorit mësimor/semestrit shkollor, vitit shkollor, programit mësimor dhe karakterizohet me marrjen e vendimit për të gjykuar arritjet, efektshmërinë e programit etj.

Bazë juridike e vlerësimit të brendshëm në arsimin parauniversitar në Kosovë është Udhëzimi administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve, MASHT, nr. 50/04 (2004). Me këtë udhëzim janë dhënë orientimet e përgjithshme të vlerësimit dhe orientimet e veçanta të vlerësimit të brendshëm. Sipas nenit 9 të këtij Udhëzimi administrativ, secili mësimdhënës është i obliguar që në përputhje me parimet themelore të vlerësimit, të sigurojë të gjitha llojet e vlerësimit, të cilat me anë të këtij Udhëzimi administrativ përcaktohen si të domosdoshme për të sjellë vendim për shkallën e arritshmërisë së nxënësit në klasë. Po sipas nenit të 9-të të këtij udhëzimi, me këtë lloj vlerësimi, mësimdhënësi dhe nxënësi e vlerësojnë punën dhe arritjet e rezultateve të tyre në zotërimin e objektivave udhëzues të lëndës mësimore për klasën përkatëse.

Vlerësimi i dijës së nxënësve në Kosovë vazhdon të jetë vlerësim pesë shkallësh, ku nota më e lartë pozitive është nota 5, kurse nota me e ulët është nota 1. Me nenin 12 të Udhëzimit administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve përcaktohen detajet për përshkrimin dhe përfundimin e notës. Në pikën 12.4 të këtij neni kërkohet që brenda një semestri (gjysmëvjetori) nxënësi të ketë së paku dy nota në lëndët që kanë 2 orë në javë, tri nota për lëndët që kanë 3 orë në javë, katër nota për lëndë që kanë 4 e më shumë orë në javë. Kjo kërkesë, në të shumtën e rasteve nuk respektohet, sidomos në shkollat që kanë numër të madh të nxënësve, që i kanë mësimdhënësit e patrajtuar etj. Kjo, po ashtu, ka “ndihmuar” që vlerësimi formues të mos “aplikohet me qëllim që të kontrollohet përparimi i nxënies së nxënësve gjatë procesit mësimor, të motivojë nxënësit për mësim, të përmirësojë planifikimin dhe metodologjinë e mësimdhënies, të kontrollohet realizimi i objektivave mësimore, por aplikohet vetëm për të vënë notat në ditar - libër të klasës”¹⁹².

Vlerësimi i brendshëm mbështetet edhe me udhëzime në planet dhe programet mësimore në secilën klasë. Udhëzimet për vlerësimin e

¹⁹² Grup autorësh (2010): Kërkime Pedagogjike (Përmbledhje punimesh), Instituti Pedagogjik i Kosovës, Prishtinë, f. 141.

nxënësve janë të vendosura në pjesën e përgjithshme të secilit plan dhe program mësimor dhe në udhëzimet metodologjike të programeve mësimore për secilën lëndë mësimore, duke filluar nga klasa e parë deri në klasën përfundimtare të shkollës së mesme të lartë. Udhëzimet për vlerësim në pjesën e përgjithshme të programeve mësimore janë të njëjta si në planin dhe programin e klasës së parë, ashtu edhe në planin dhe programin e klasave 12/13¹⁹³. Kjo nënkupton se, me gjithë faktin se flasim për tri nivele të shkollimit, janë dhënë udhëzime të njëjta që nuk kanë lehtësuar në masë të duhur punën e mësimitdhënësve në këto nivele të shkollimit, si dhe nuk kanë nxitur shkollat që të vendosin standardet apo kriteret me të cilat përcaktohet shkalla e arritshmërisë në fund të procesit mësimor në klasat gjegjëse. Përkundrejt udhëzimeve të përgjithshme, në udhëzimet e veçanta metodologjike për lëndë mësimore ofrohen udhëzime më specifike për metodologjinë e vlerësimit. Udhëzimet me të qarta në këtë drejtim duket të jenë në lëndën Edukatë qytetare, sepse në këtë lëndë udhëzimet dallojnë nga niveli në nivel të Kurrikulimit, gjë e cila edhe kërkohet me rregulla të udhëzimeve metodologjike për vlerësimin.

Hulumtimet në terren tregojnë se pjesa më e madhe e mësimitdhënësve, në të gjitha nivelet e arsimit, i praktikojnë testet si instrument kryesor për vlerësimin e arritjeve të nxënësve. Masivizimi i përdorimit të testeve në vlerësimin e brendshëm ka nxjerrë në sipërfaqe disa probleme, si tendenca për të barazuar vlerësimin me testimin, tendenca për të imituar format e vlerësimit të jashtëm në vlerësimin e brendshëm, teste të përgatitura jo mirë në aspektin përmbajtjesor dhe teknik, menaxhim jociësor të testit në klasë dhe rritje të mundësive për të kopjuar në teste. Testet e përgatitura nga mësimitdhënësit për vlerësimin e arritjeve të nxënësve kryesisht janë me pyetje alternative dhe bazohen në njohje¹⁹⁴ dhe në të kuptuar.

¹⁹³ Më gjerësisht shih udhëzimet për vlerësim në Planin dhe Programin mësimor nga klasa 1 – 12/13, MASHT, Prishtinë.

¹⁹⁴ Këtë e vërteton edhe raporti i Institutit të Londrës për vlerësimin e hapave të parë të programeve kombëtare në Kosovë: Vlerësimi në klasë përkonte me mbamendjen e informacioneve ose me aftësinë për llogaritje numerike (f. 18).

Vlerësimi i brendshëm ende nuk është monitoruar në shkallë kombëtare dhe ende nuk mund të mbrojnë notat në raport me vlerësimin e jashtëm. Po ashtu, nxënësit në komuna të vogla dhe në zona rurale nuk arrijnë t'i arsyetojnë notat e tyre në rastet e ndërrimit të shkollave, kalimit nga një nivel i arsimit në nivelin tjetër të arsimit, për shkak të moszbatimit të kritereve të vlerësimit të brendshëm. Gjithashtu, është evident fakti se ka mungesë të harmonizimit të vlerësimit të brendshëm brenda vetë shkollave.

Dallimet më të dukshme janë në shkollat e mesme të larta, ku në gjysmë vjetorin e parë mbi 50% e nxënësve kanë numër të madh të notave të pamjaftueshme, kurse kjo gjendje ndryshon dukshëm në fund të gjysmë vjetorit të dytë. Ndryshimi i madh i rezultateve në gjysmë vjetorin e dytë duket ndryshim artificial dhe i fryrë, sepse përmbajtja mësimore e shtuar në gjysmë vjetorin e dytë do të vështirësonte përmirësimin e rezultateve të shpejta e jo lehtësimin e tyre, natyrisht nëse respektohen kriteret e vlerësimit. Me gjithë problemet e evidentuara në vlerësimin e brendshëm, vazhdon mungesa e debateve në shkolla për sfidat, problemet e vlerësimit dhe për gjetjen e rrugëve të përmirësimit.

Shikuar në perspektivë udhëzimet e Institutit të Londrës për vlerësim përfundimtar, ato janë aktuale dhe meritohë të shfrytëzohen në procesin e përmirësimit të vlerësimit të brendshëm. Instituti i Londrës në raportin për vlerësimin e hapave të parë të planeve dhe programeve kombëtare në Kosovë rekomandon që në zhvillimin e mëtejshëm të formave të vlerësimit përfundimtar duhet pasur parasysh këto aspekte të rëndësishme: *Duhet ruajtur tradita e vlerësimit të brendshëm, me gjithë futjen në zbatim të formave të duhura të vlerësimit të jashtëm, duhet pasur kujdes që format e vlerësimit të brendshëm duhet të plotësojnë e jo t'i imitojnë format e vlerësimit të jashtëm, sidomos nëse testi i vlerësimit të jashtë vazhdon të jetë kryesisht me pyetje alternative, duhet përcaktuar standardet kombëtare si bazë për një sistem të drejtë e unik të vlerësimit të jashtëm e të brendshëm në*

*klasat 5, 9, e 12, duhet dizanjuar dhe futur në zbatim një sistem të monitorimit ose të moderimit të vlerësimeve të brendshme*¹⁹⁵.

Programet e deritashme për aftësimin e mësimeve në metodologji të reja të mësimit dhe vlerësimit nuk kanë ofruar mundësi të mjaftueshme për avancimin e praktikave të vlerësimit me bazë shkollë. Nga dhjetori i vitit 2010 USAID-i ka filluar programin e arsimit bazik në Kosovë. Programi i USAID-it është një mundësi e mirë për të përmirësuar kapacitetet institucionale në sektorin e arsimit dhe kualitetin e arsimit bazik. Komponenta e dytë e këtij programi është forcimi i vlerësimit të rezultateve të mësimit. Aktivitetet që priten të realizohen lidhur me komponentën e vlerësimit janë: zhvillimi i standardeve nacionale për vlerësimin e bazuar në shkollë, dizajnimi i Kurrikulumit trajnues të vlerësimit të bazuar në shkollë për të gjithë mësuesit dhe drejtorët e shkollave, sigurimi i zhvillimit profesional për mësuesit e përzgjedhur dhe administratorët e shkollave për përpunimin e testeve dhe zhvillimi i bankës për pyetjet e testit, zhvillimi i kapacitetit të Divizionit për vlerësim, standarde dhe monitorim të MASHT-it për të përmbushur përgjegjësitë përkitazi me vlerësimin e bazuar në shkollë dhe për vlerësimin kombëtar¹⁹⁶.

Në ndryshimet që priten të ndodhin në arsimin parauniversitar, të cilat adresohen në Kornizën e Kurrikulumit, filozofia e vlerësimit është e veçantë, që kërkon përgatitje për të përmbushur reformën në vlerësim, sidomos në kontekstin e jetësimit të autonomisë së shkollës. Prandaj, reformimi i procesit të vlerësimit të brendshëm është çështje që duhet të adresohet drejt dhe me profesionalizëm, në mënyrë që vlerësimi të konsiderohet mjet për arritjen e qëllimeve arsimore, rezultatet e pritshme, dhe jo qëllim në vete. Pra, vlerësimi duhet të jetë “mjet që duhet të ndihmojë nxënësit të nxënë më mirë”¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Institute of Education, University of London (2005): Plan programet kombëtare në Kosovë – Vlerësim i hapave të parë, Londër, fq. 13.

¹⁹⁶ Më gjerësisht shih Programin e Arsimit Bazik të USAID-it për Kosovë, Prishtinë 2010.

¹⁹⁷ Karameta, Dr. Pëllumb (2010): Analiza e produkteve të reformës arsimore, arritjet dhe sfidat për përmirësimin e shkollës, f. 13 (version elektronik, i shkarkuar më 01.03.2011).

4.2. Vlerësimi i jashtëm

Vlerësimi i jashtëm në arsimin parauniversitar në Kosovë është mjaft sfidues për të gjithë faktorët e përfshirë në këtë proces. Vlerësimi i jashtëm tani është një detyrim ligjor¹⁹⁸, nga i cili varet edhe regjistrimi i nxënësve në shkollën e mesme të ulët dhe diplomimi i nxënësve të shkollës së mesme të lartë, si dhe e ardhmja e nxënësve për përfshirje në studimet universitare, andaj pesha e studimit të kësaj fushe është e veçantë.

Për të përballuar këtë sfidë, Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe Teknologjisë mori përkrahje nga Banka Botërore për ndërtimin e kapaciteteve njerëzore në fushën e vlerësimit. Fillimisht, me ndihmën e Bankës Botërore¹⁹⁹ u krijua grupi për Standarde dhe Vlerësim²⁰⁰. Në fillim të punës së tij, grupi analizoi gjendjen në fushën e vlerësimit dhe duke e parë nivelin e vlerësimit të brendshëm si një sistem të vetëm të vlerësimit dhe në rrethanat e zhvillimeve bashkëkohore në arsim të vjetruar, filloi nismat për vendosjen e vlerësimit të jashtëm në sistem të arsimit parauniversitar, i cili fillimisht u zbatua në vitin 2002 me nxënësit e klasës së katërt - me sistem të vjetër. Testi i jashtëm i klasës së katërt ishte pilot për nivelin e parë të arsimit²⁰¹. Vlerësimi i jashtëm në nivelin e parë të arsimit, në shkollën fillore, do të zbatohet tek në vitin 2008. Deri në kohën e studimit tonë, vlerësimi i jashtëm

¹⁹⁸ Sipas Udhëzimit administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve nr. 50/04 (2004), vlerësimi i jashtëm realizohet pas mbarimit të nivelit të parë, të dytë dhe të tretë (klasa 5, klasa 9, klasat 12/13) nga institucioni përkatës shtetëror për vlerësim.

¹⁹⁹ Banka Botërore edhe në ditët e sotme vazhdon të mbështesë zhvillimin e kapaciteteve vendore në fushën e vlerësimit. Në vitin 2010, përmes ndihmës së Bankës Botërore, MASHT-i është hartuar Kornizën e Vlerësimit të klasës së pestë të shkollës fillore.

²⁰⁰ Tani në MASHT vepron Divizioni për Standarde, Vlerësim dhe Monitorim.

²⁰¹ Lidhur me këtë nuk ekziston ndonjë botim i veçantë në të cilin do të prezantoheshin rezultatet dhe orientimet për zhvillimin e reformës në shkollën fillore, duke pasur parasysh se në këtë fazë hartoheshin programet për shkollën fillore dhe nivelet e tjera të arsimit parauniversitar.

në nivelin e parë të arsimit (arsimin fillor) përfshin vetëm klasën e 5-të dhe ka karakter pilotimi për analiza të brendshme.

Në vitin shkollor 2002/2003 filloi zbatimi i testit të arritshmërisë në klasën e 9-të të shkollës së mesme të ulët, i cili ishte vlerësim i jashtëm dhe rezultatet e tij, së bashku me suksesin e nxënësve nga klasat 6-9, orientonin nxënësit në regjistrim të shkollës së mesme të lartë, duke u bazuar në kriteret gjegjëse. Me qasje organizative përafërsisht të njëjtë dhe me qëllime të njëjta, edhe sot, vazhdon të zbatohet vlerësimi i jashtëm, testi i arritshmërisë, në fund të klasës së nëntë. Kurse Provimi i Maturës për herë të parë filloi të implementohet në vitin shkollor 2005/2006 dhe me ndryshime të vogla ka vazhduar në vitet vijuese. Provimi i Maturës është një aspekt i veçantë në procesin e reformës së sistemit të arsimit në Kosovë. Është proces në përpjekje për të ngritur cilësinë, barazinë dhe transparencën në arsim, aspekte këto të cilat janë objektiva strategjike të sistemit të arsimit parauniversitar në Kosovë.

Duke e krahasuar procesin e vlerësimit të jashtëm në Kosovë me procesin e vlerësimit të jashtëm në Shqipëri, Slloveni, Kroaci dhe në disa vende të tjera, shohim se ekzistojnë dallime të mëdha. Dallimet janë të dukshme në politika arsimore të vlerësimit, në përgatitje, strukturë dhe përmbajtje të testeve, organizim dhe menaxhim të testeve të vlerësimit, si dhe në raportim, analizë dhe publikim të rezultateve.

Raportimi dhe publikimi i rezultateve nga vlerësimi i jashtëm janë aspektet më pak të zhvilluara në Kosovë, ende nuk është bërë një traditë cilësore në këtë drejtim. Për dallim prej praktikës në Kosovë, në Slloveni ekzistojnë praktika të tjera dhe mjaft progresive. Në Slloveni raporti vjetor për vlerësimin kombëtar është i hapur për opinionin e gjerë. Raporti *“miratohet nga Komiteti Nacional për testim dhe i dorëzohet ministrit të Arsimit dhe Këshillit të eksperteve për arsim fillor para 31 dhjetorit. Në formë të shtypur i dërgohet*

Ministrisë së Arsimit dhe të Sportit, shkollave, bibliotekave, Institutit Nacional për Arsim dhe Qendrës Nacionale për Arsim”²⁰².

Praktikat e Kosovës në vendosjen e sistem të Provimit të Maturës dhe në implementimin në praktikë janë me dallime të dukshme në raport me vendet që kanë filluar para dhe pas Kosovës me Provimin e Maturës. Për të ilustruar këtë, do të sjellim disa krahasime të Provimit të Maturës në Kosovë me disa vende të rajonit dhe të BE-së.

Përgjithësisht, mungojnë raportet për modelin e projektuar të Maturës Shtetërore në Kosovë, mirëpo mund të themi se nuk kemi të bëjmë me një model krejtësisht të ri, sepse paraprakisht në disa vende të Evropës kishte filluar të zbatohet prej vitesh Matura Shtetërore. Sllovenia ishte ndër vendet e para të ish-Jugosllavisë që kishte filluar të zbatojë Maturën Shtetërore, që në vitin 1995. Në kohën kur implementimi i Maturës Shtetërore në Kosovë kishte filluar, në shumë vende të Evropës organizoheshin debate, seminare dhe konferenca për përmirësimin e cilësisë së maturës dhe zhvillimin e arsimit.

Pikënisje për projektimin e Provimit të Maturës Shtetërore ishte Korniza e Kurrikulit të Ri të Kosovës, e vitit 2001. Me Kornizën e Kurrikulit të Ri të Kosovës ishte parashikuar që vlerësimi i jashtëm i nxënësve të kryhet në shkallë kombëtare në fund të klasës së pestë, klasës së nëntë dhe në mbarim të shkollës së mesme të lartë /klasa e 12-të – Provimi i Maturës. Po me këtë kornizë është parashikuar që rezultatet e Provimit të Maturës të merren parasysh për regjistrim në arsimin universitar. Dokumenti i parë ligjor për organizimin e Provimit të Maturës në Kosovë është Udhëzimi administrativ nr. MASHT 1/2006 për organizimin dhe vlerësimin e Provimit të Maturës në shkollën e mesme të lartë. Me këtë udhëzim është organizuar Provimi i Maturës për tri vite shkollore: 2005/2006, 2006/2007 dhe 2007/2008. Sipas Udhëzimit administrativ, kriter i kalimit të Provimit

²⁰² Më gjerësisht shih publikimin elektronik të autores Andrejka Slavec Gornik (kryetare e Njësisë për Kontrollim dhe Notim, Qendra Nacionale për Notim, Slloveni): Notimi ekstern në kuadër të arsimit fillor në Slloveni, 2010, f. 14.

të Maturës ishte pragu prej 40% nga rezultati i përgjithshëm i pikëve të Provimit të Maturës.

Ndërkohë, në vitin shkollor 2008/2009 Provimi i Maturës është organizuar në bazë të Ligjit nr. 03/L-018 për provimin përfundimtar dhe Provimin e Maturës në Kosovë, të miratuar nga Kuvendi i Republikës së Kosovës. Ligji për Maturën e rregullon mënyrën e organizimit, përmbajtjen, kushtet, kriteret dhe procedurat e provimit përfundimtar dhe Provimit të Maturës Shtetërore. Sipas Ligjit për Maturën, pragu i kalueshmërisë është 50% nga rezultati i përgjithshëm i arritshmërisë së pikëve të provimit.

Sistemi i Provimit të Maturës Shtetërore në Kosovë përfshin lëndët e obligueshme që janë: Gjuha amtare, Matematika dhe Gjuha angleze, si dhe lëndët me zgjedhje, në bazë të drejtimit profesional – tri deri në pesë lëndë mësimore. Pavarësisht prej numrit të lëndëve të obligueshme dhe lëndëve me zgjedhje, Provimi i Maturës Shtetërore në Kosovë organizohet vetëm në një raund për afatin gjegjës. Kjo praktikë nuk është në shtetet e tjera, as në ato fqinje, Shqipëri²⁰³ dhe Maqedoni. Testi i Provimit të Maturës Shtetërore në Kosovë përbëhet prej 100 pyetjeve/kërkesave, 60 % prej tyre janë nga lëndët e obligueshme dhe 40% nga lëndët me zgjedhje. Kjo ka bërë që disa lëndë mësimore të përfshira në testin e maturës të kenë numër të vogël të pyetjeve, nëpërmjet të cilave është përfaqësuar e tërë lënda mësimore.

Modeli aktual i Maturës Shtetërore përmbledh në një doracak pyetjet/kërkesat e lëndëve të obligueshme dhe lëndëve zgjedhore. Koha e testimit është e planifikuar në bllok për të gjitha lëndët e përfshira në Provimin e Maturës, respektivisht 180 minuta dhe pa pushim ndërmjet lëndëve. Është vetëm një format i pyetjeve/kërkesave - me katër alternativa. Sipas këtij modeli, nxënësi është i orientuar ta lexojë me kujdes trungun e pyetjes/kërkesës dhe pas analizës e shfrytëzimit të përvojës personale të japë njërën nga

²⁰³ Matura shtetërore në Shqipëri ka filluar të zbatohet në vitin shkollor 2005/2006.

përgjigjet alternative. Formatimi i pyetjeve ka krijuar mundësinë që leximi dhe vlerësimi i rezultateve të bëhet me ndihmën e lexuesit optik²⁰⁴, i cili e ka zëvendësuar faktorin njeri dhe ka bërë që të mos ketë subjektivizëm në vlerësimin e arritjeve të nxënësve.

Për dallim nga modeli i Maturës Shtetërore në Kosovë, në disa vende të rajonit dhe më gjerë - në Evropë, Provimit të Maturës Shtetërore i ka paraprirë hartimi i Kornizës së Maturës, në të cilën kryesisht janë përfshirë qëllimet e Provimit të Maturës, qëllimet e standardeve, zhvillimi i standardeve për lëndët e obligueshme të maturës, përshkrimi i standardeve për fushat dhe nivelet e dijës, shembujt e kërkesave/pyetjeve të testeve të Provimit të Maturës, etj. Përveç këtyre elementeve, Korniza e Maturës i ka përcaktuar edhe fazat e zhvillimit të maturës.

Po ashtu, për dallim nga modeli i Maturës Shtetërore në Kosovë, në vendet e tjera Provimi i Maturës organizohet në dy-tri raunde për afatin gjegjës, si dhe me formate të ndryshme të pyetjeve/kërkesave. Kryesisht i kanë të ndara provimet nga lëndët e obligueshme prej atyre me zgjedhje. P.sh. në Shqipëri janë dy lëndë të obligueshme, Gjuha dhe letërsia shqipe dhe Matematika, kurse lëndët me zgjedhje vetë nxënësit i përcaktojnë në bazë të orientimeve të tyre për regjistrim në arsimin universitar. Për lëndën Gjuhë dhe letërsi shqipe Provimi i Maturës organizohet për një ditë të vetme dhe në ditën tjetër për lëndën e Matematikës, kurse provimet për lëndët me zgjedhje organizohen në një ditë të veçantë.

Matura Shtetërore në Shqipëri, në vitin e saj të parë, është vlerësuar si hap i madh reformues i shkollës dhe arsimit në Shqipëri. Ndërkohë,

²⁰⁴ Lexuesi optik është një makinë elektronike, e cila punon në bazë të programit për leximin e të dhënave në mënyrë elektronike. Nxënësit në ditën e Provimit të Maturës, përveç që punojnë në librin e testit, përgjigjet në pyetje dhe shënimet personale i bartin në një formular – fletëpërgjigje. Formulari është i lexueshëm për lexuesin optik. Në bazë të programimit të çelësit të përgjigjeve, të dhënat barten në programin Excel për secilin nxënës, pastaj përgatitet raporti me rezultatet e të gjithë nxënësve pjesëmarrës në Provimin e Maturës Shtetërore dhe publikohen rezultatet. Mënyra e tillë e përpunimit të të dhënave është objektive.

nga debatet e shumta, nga publikimet në gazetën “Mësuesi” dhe nga shkrimet e tjera, mësojmë se në Maturën Shtetërore në Shqipëri mbetet shumë për të përmirësuar, sidomos aspektin e vlerësimit, ku mbizotërojnë shkrimet për subjektivizëm në vlerësimin e provimeve të nxënësve, mosbesueshmërinë e rezultateve, pastaj aspektin e administrimit të procesit dhe ruajtjen e sekretit të provimeve. Dr. Shpresa Petrela, ish- drejtoreshë e Qendrës Kombëtare Arsimore të Vlerësimit të Provimeve, hedh idenë se duhet bërë një studim për kalueshmërinë e studentëve në universitete, gjatë semestrit të parë, për të vënë në dukje faktin se sa përputhet cilësia e tyre me degët që ata kanë zgjedhur.

Në vitet vijuese të Maturës Shtetërore, ueb-faqja zyrtare e Maturës në Shqipëri është mjaft e pasur me publikime të ndryshme, duke përfshirë rregullore të Provimit të Maturës, modele të testeve dhe skema të vlerësimit, që tregon së bëhet përpjekje e vazhdueshme në përmirësimin e procesit të maturës²⁰⁵. Në veçanti, në vitet 2008, 2009 dhe 2010 janë botuar nga Agjencia Qendrore e Vlerësimit të Arritjeve të Nxënësve botime të veçanta për vlerësimin e arritjeve të nxënësve, raporte të Maturës Shtetërore, teste të standardizuara etj.

Në Maqedoni Provimi i Maturës Shtetërore nuk është i obligueshëm, vlen vetëm për nxënësit që janë paraqitur për t’u përfshirë në të dhe që dëshirojnë të regjistrohen në universitete. Një nga qëllimet e Provimit të Maturës në Maqedoni është përmirësimi i cilësisë së arsimit të mesëm. Struktura e Provimit të maturës në Maqedoni përfshin Gjuhën amtare si lëndë të obligueshme dhe lëndët zgjedhore nga Matematika dhe Gjuha e huaj, si dhe vlerësimi i brendshëm i një projekti të nxënësve të zgjedhur nga njëra prej lëndëve kryesore në drejtimin përkatës. Rezultatet e Provimit të Maturës përdorën për regjistrim në universitete në vlerë prej 40 % të pikëve, kurse 60 % e pikëve grumbullohen nga sukcesi në arsimin e mesëm. Paraprakisht, secili

²⁰⁵ Më gjerësisht për Maturën Shtetërore në Shqipëri, shih në ueb-faqen: <http://www.mash.gov.al/matura/> dhe në http://www.mash.gov.al/gazeta_mesuesi

fakultet e ka listën e provimeve që janë të nevojshme për regjistrim në njësitë akademike dhe mbi këtë bazë nxënësit përcaktohen për lëndët zgjedhore në Provimin e Maturës²⁰⁶.

Në Itali Provimi i Maturës karakterizohet me tri teste të shkruara dhe një me gojë²⁰⁷. Dy testet e para me shkrim organizohen nga Ministria e Arsimit. Testi i parë ka për qëllim të vërtetojë zotërimin e Gjuhës italiane, të aftësive e shprehive logjike-gjuhësore. Testi i dytë organizohet nga lënda e Matematikës dhe përbëhet prej detyrave me probleme matematikore. Testi i tretë me shkrim dhe me gojë dhe organizohet nga shkolla, në të cilin marrin pjesë edhe vlerësuesit e jashtëm.

Kroacia është njëri nga vendet e fundit të rajonit që ka filluar ta zbatojë Provimin e Maturës Shtetërore me përgatitje gjithëpërfshirëse. Vendimi mbi futjen e Maturës Shtetërore në sistemin e arsimit në Kroaci është nxjerrë në bazë të kërkimeve dhe qëndrimeve të bartësve të programeve shkollore që i zbatojnë shkollat, universitetet dhe shkollat e larta në Republikën e Kroacisë. Procesi i kërkimeve ka zgjatur nga janari deri në gusht të vitit 2008. Lidhur më këtë të gjitha shkollat e larta: dekanët, prodekanët, udhëheqësit dhe bartësit e programeve studimore në detale janë njoftuar me propozimin për futjen e Maturës Shtetërore dhe me detalet lidhur me zbatimin e saj²⁰⁸. Në Kroaci Matura Shtetërore ka tri afate: afatin veror, vjeshtor dhe dimëror. Lëndë të obliguara janë vendosur të jenë Gjuha kroate, Matematika dhe Gjuha e huaj. Provimet nga lëndët ku kërkohet të shkruhet ese, si në Gjuhën kroate dhe Gjuhën e huaj, ndahen në dy pjesë: në muajin prill shkruhen esetë, ndërsa pjesa e dytë mbahet në fund të muajt maj.

²⁰⁶ Më gjerësisht për provimin e maturës në Maqedoni, shih në ueb-faqen: www.matura.gov.mk

²⁰⁷ Augustino Miele: Testi i maturës në Itali. Ligjëratë e mbajtur për hulumtuesit e Institutit Pedagogjik të Kosovës në Milano – Itali, 2007.

²⁰⁸ Më gjerësisht për përgatitjet e Kroacisë për Provimin e Maturës Shtetërore, shih në ueb-faqën: <http://drzavnamatura.skole.hr>

Në Bosnje dhe Hercegovinë zhvillimi i maturës është bërë në katër faza: në fazën e parë – në vitin 2005, është miratuar Korniza e Maturës dhe janë hartuar standardet e arritjes për Gjuhë amtare dhe Matematikë; në fazën e dytë – në vitin 2006, është miratuar Ligji për maturën, janë miratuar udhëzime për maturën dhe janë hartuar katalogët e provimeve; në fazën e tretë – në vitin 2007, është bërë pilotimi i maturës në disa shkolla; dhe në fazën e katërt- në vitin 2008, matura ka pasur shtrirje në shkallë vendi. Qëllimi i maturës në Bosnje dhe Hercegovinë është dhënia e certifikatave që reflektojnë cilësinë e të mësuarit në shkollat e Bosnjës dhe Hercegovinës. Qëllimi i maturës karakterizohet, përveç tjerash, edhe me arritjen e certifikatave të diplomave të krahasueshme ndërkombëtarisht me ato të Bashkimit Evropian²⁰⁹.

Në Francë ekzistojnë tri lloje të provimeve të maturës (bakaleurata): Provimi i maturës së përgjithshme, Provimi i maturës në teknologji dhe Provimi i maturës profesionale. Provimi i Maturës është i njëjtë për të gjithë nxënësit e drejttimeve përkatëse. Nota e nevojshme për kalueshmëri është 10 e sipër, nga 20 sa është maksimalja, pra 50 % e hapësirës së notimit, duke pasur parasysh se kjo e fundit është nga 0 deri 20. Ekzistojnë katër nivele të notave për të marrë një titull merite, varësisht nga numri i pikëve. Nëse nxënësi merr notën 8 ose 9 mund të bëjë përpjekje që përmes përgjigjeve me gojë të kalojë në një afat shtesë²¹⁰. Afati i dytë mbahet dy ose tre ditë pas shpalljes së rezultateve zyrtare dhe janë të thirrur të marrin pjesë të gjithë ata që e kanë mesataren nga 8 deri në 10, sepse, duke u bazuar në konceptin e koeficienteve, është e pamundur të arrihen më shumë pikë sesa ato që rrisin mesataren për vetëm dy pikë. Nëse nxënësi i nuk i jep bakaleurat

²⁰⁹ Më gjerësisht për maturën në Bosnje dhe Hercegovinë, shih: Framework Matura in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, November 2005.

²¹⁰ Ky diskriminim pozitiv bëhet për këtë grup të nxënësve, duke pasur parasysh se notat në Francë janë nga 0 deri 20, nota 10 është mesatarja, d.m.th. me 10 e më shumë kalon, ndërsa më pak se 10 nuk kalon, por nga 8 dhe deri në 10 llogaritet që ky grup i nxënësve mësojnë, por mund të kenë pasur ndonjë “aksident”, ngatërresë, lodhje në provim dhe nuk kanë arritur që të tregojnë atë që realisht e zotërojnë.

në afatin e parë dhe e ka mesatare nën 8, e përsërit vitin e fundit të shkollës së mesme.

Pyetjet në Provimin e Maturës kryesisht janë të hapura. Numri i pyetjeve varet prej lëndëve. P.sh. në lëndën e Filozofisë jepet zakonisht një fjali filozofike dhe pastaj mbi bazën e udhëzimeve bëhet një disertacion për katër orë mësimore, përkatësisht shkrim i ndërtuar sipas një plani zhvillimor të temës. Në matematikë zakonisht jepen pesë ose gjashtë detyra dhe nxënësi punon në zgjidhjen e detyrave problemore, po ashtu për katër orë mësimore, afërsisht në kohë dhe në detyra punohet edhe për lëndët Fizikë dhe Kimi, si dhe Biologji. Në Gjuhën angleze dhe në Gjuhën gjermane jepet një tekst për ta studiuar dhe mbi bazën e tij jepen disa pyetje, të cilave nxënësi duhet t'u përgjigjet dhe në fund të shkruajë një ese. Në lëndët Histori–Gjeografi ka një hartë për gjeografinë për ta plotësuar dhe duhet bërë nga një disertacion me shkrim për histori dhe për gjeografi. Pra, në shumicën e lëndëve koha e caktuar është katër orë, përveç në gjuhët e huaja dhe në ndonjë opsion/zgjedhje që mund të ketë marrë nxënësi sipas dëshirës së tij.

Sistemi i publikimit të vlerësimit në Provimin e Maturës është shumë i hapur, nxënësi që e arrin mesataren mbi 12 merr urim të veçantë, i cili është i shkallëzuar në disa nivele: goxha mirë për notën nga 12 deri 14, mirë nga nota 14 deri 16, shumë mirë mbi 16 dhe shkëlqyeshëm për rastet e rralla që mund të kenë 20. Në maturë janë të mundur deri në shumë mirë, vetëm një numër i vogël i nxënësve në tërë Francën arrijnë të marrin vlerësimin *shkëlqyeshëm*. Të gjitha detajet²¹¹ për Provimin e maturës në Francë, duke përfshirë edhe rezultatet, publikohen në fillim të vitit shkollor në çdo shkollë dhe në ueb-faqen zyrtare <http://www.education.gouv.fr-baccalaureat.html>.

Nga publikimet e vendeve të ndryshme për Provimin e Maturës shohim se pothuajse të gjitha vendet që provimet e maturës i kanë në

²¹¹ Detajet përfshijnë kalendarin e provimeve, katalogët e provimeve dhe udhëzime shtesë se si t'i sigurojnë informatat për maturën dhe kujt t'i drejtohen për informata.

sistem të arsimit janë duke u ballafaquar me debate dhe probleme të ndryshme. Edhe Kosova ka probleme të konsiderueshme me organizimin dhe menaxhimin e Provimit të Maturës, mirëpo në Kosovë ka më pak debate për tejkalimin e problemeve.

Problemet me të cilat më së shumti është duke u ballafaquar Matura Shtetërore në Kosovë janë: organizimi, menaxhimi dhe administrimi jo në nivel, modeli me shumë lëndë mësimore dhe shumë kërkesa për testin njëditor (tre orë në bllok), cilësia e ulët e mësimdhënies dhe organizimit të shkollave, tendencat në rritje për të kopjuar dhe manipuluar rezultatet, numri i madh i nxënësve në klasa gjatë mëimit të rregullt dhe sallat e testit të maturës së papërshtatshme, qëllimet jo të qarta, shkalla e ulët e vetëdijes për rëndësinë e provimit të maturës, rezultatet jo reale të testit, mungesa e transparencës, e debateve dhe e konferencave, mospërfillja e rekomandimeve për përmirësimin e procesit, mungesa e standardeve të përmbajtjes dhe arritjes etj.

Për të përmirësuar imazhin e Provimit të Maturës në Kosovë, kërkohet të analizohen mirë përvojat e shteteve ndërkombëtare që kanë suksese në implementimin e maturës, si Sllovenia, Kroacia, Franca etj. Po ashtu kërkohet të hartohet Korniza e Maturës, të organizohet një propagandë e fuqishme pedagogjike e vetëdijesimit për rolin dhe rëndësinë që ka ky provim, të hartohet një program funksional dhe koherent për përgatitjen e mësimdhënësve në fushën e vlerësimit të nxënësve me teste të standardizuara, të përfshihen aktivisht institucionet e arsimit të lartë në procesin e Provimit të Maturës, si dhe të hartohet strategjia për përmirësimin e sistemit të menaxhimit të Provimit të Maturës.

Për të krahasuar progresin e reformës dhe të cilësisë së arsimit në Kosovë, kërkohet përfshirja në vlerësimet ndërkombëtare. Në shumë vende aktualisht veprojnë disa institucione ndërkombëtare që merren me vlerësime të arritjeve të nxënësve në fusha të ndryshme, si: PISA - Programi i OECD-së për Vlerësimin Ndërkombëtar të Nxënësve, PIRLS - Institucioni ndërkombëtar për vlerësimin e leximit, TIMSS-

Institucioni ndërkombëtar për vlerësimin e matematikës dhe shkencave, EALTA - European Association for Language Testing and Assessment (Shoqata Evropiane për testin dhe vlerësimin e gjuhës) etj. Shqipëria në vitin 2001 dhe në vitin 2009 është përfshirë në vlerësimin e PISA-s dhe gjithashtu pritet që në vitin 2012 përsëri të përfshihet në këtë vlerësim. Studimet e PISA-s kanë identifikuar mangësitë kryesore në sistemin e arsimit parauniversitar në Shqipëri dhe e kanë ndihmuar Shqipërinë në reformimin e sistemit të vlerësimit.

V. Përfundime dhe rekomandime

Me zhvillimin e Kornizës ligjore, Kornizës së Kurrikulumit, Planeve dhe programeve mësimore, si dhe me hartimin e disa standardeve arsimore dhe dokumenteve në fushën e vlerësimit, është nisur një proces i rëndësishëm i reformimit të shtyllave kryesore të lidhura me procesin mësimor. Pa dyshim, risitë më të mëdha në procesin e reformës arsimore janë vlerësimi i jashtëm (vlerësimi i jashtëm në klasat 5, 9 dhe 12/13 (Provimi i Maturës) dhe vendosja e standardeve në disa nivele formale të arsimit parauniversitar dhe fusha të veçanta. Me gjithë progresin e shënuar në fushën e standardeve dhe vlerësimit, janë evidentuar shmangie, të cilat e kanë penguar arritjen e cilësisë së duhur në arsim. Mangësitë e evidentuara në procesin e vlerësimit, hartimit dhe përdorimit të standardeve janë:

- Qasja e informimit dhe e publikimit të standardeve është e mangët dhe joefikase;
- Nuk janë zhvilluar udhëzues për lehtësimin e zbatimit të standardeve arsimore dhe për vlerësimin e nxënësve me bazë shkolle;
- Nuk monitorohet zbatimi i standardeve, po ashtu nuk janë të përcaktuara institucionet për monitorimin e tyre;

- Standardet arsimore të vendosura nuk kanë arritur të shprehin në mënyrë të qartë vlerat financiare të implikimeve të tyre për nxënës, mësimdhënës, shkolla etj;
- Mungesa e standardeve kombëtare të cilësisë në arsim, standardet për shkolla dhe drejtues të shkollave, standardet për monitorimin e arsimit etj;
- Mungesa e monitorimit kombëtar të vlerësimit të brendshëm;
- Mungesa e programeve dhe e trajnimit të mësimdhënësve për vlerësimin e brendshëm;
- Mungesa e debateve në shkolla për sfidat dhe problemet e vlerësimit;
- Tendenca për të barazuar vlerësimin me testimin, për të imituar format e vlerësimit të jashtëm në vlerësimin e brendshëm;
- Mungesa e kornizës së vlerësimit për nivelet I, II, III (maturë), si dhe mungesa e standardeve të përmbajtjes dhe arritjes për lëndët mësimore të përfshira në vlerësimin e jashtëm;
- Mungesa e raporteve të publikuara për përparësitë dhe mangësitë e gjetura nga vlerësimi i jashtëm (klasat 5, 9 dhe 12, 13), si dhe për masat për përmirësimin të shkollave dhe sistemit arsimor në këto nivele të shkollimit;
- Mungesa e kapaciteteve për të menaxhuar procesin e standardeve dhe të vlerësimit etj.

Nëse i analizojmë mangësitë e cituara më lart, mund të vijmë në përfundim se cilësia në arsim varet nga faktorë të shumtë, gjithsesi mësimdhënësit janë faktori më i rëndësishëm. Cilësia në arsim varet edhe nga vendosja me saktësi e standardeve kombëtare, përgatitja e udhëzuesve për zbatimin e standardeve në praktikë dhe për zbatimin në praktikë të formave të avancuara të vlerësimit etj. Të gjitha këto kërkojnë ngritjen e kapaciteteve të mësimdhënësve, menaxherëve të shkollave, por edhe të autoriteteve arsimore në nivel qendror dhe lokal. “Kurrikulat e reja të Kosovës, të bazuara në kompetenca, do të jenë edhe një sfidë tjetër për mësimdhënësit e Kosovës, shumica e të

cilëve nuk janë të aftësuar për të zhvilluar përmbajtjet e kurrikulave në mënyrë të pavarur. Është me rëndësi thelbësore që të krijohen mekanizmat për sigurimin e cilësisë në të gjitha nivelet, me qëllim të përkrahjes aktive të përmirësimit të performancës së shkollave”²¹².

Rekomandimet kryesore

Duke u nisur nga gjetjet kryesore, si dhe duke marrë për bazë mangësitë e evidentuara, kemi vlerësuar se disa nga rekomandimet kryesore që lidhen me politikat arsimore në fushën vlerësimit dhe standardeve në arsim dhe që duhet të adresohen për të përmirësuar cilësinë e arsimit parauniversitar në Kosovë, mund të jenë:

- Hartimi i standardeve kombëtare të cilësisë në arsim, standardeve për shkolla dhe drejtues të shkollave, standardeve për monitorimin e arsimit, si dhe ngritja e një sistem funksional dhe koherent të monitorimit të vlerësimit, standardeve të vendosura etj;
- Ndryshimi i kornizës aktuale të vlerësimit të nxënësve, mbi bazën e ndryshimeve të reja në Kornizën e Kurrikulumit dhe mbi bazën e debate për vlerësimin e nxënësve;
- Përgatitja e udhëzuesve dhe e doracakëve për përdorimin e standardeve në arsim dhe zbatimin e kritereve të vlerësimit, si dhe aftësimi i mësimmësuesve dhe drejtuesve të shkollave në fushën e vlerësimit të nxënësve, vlerësimit të performancës së shkollës dhe vetëvlerësimit;
- Hartimi i strategjisë për përfshirje në vlerësimet ndërkombëtare, si PIZA, PIRLS, TIMSS etj.
- Bërja e një propagande të fuqishme pedagogjike të vetëdijesimit të faktorëve kryesorë për rolin dhe rëndësinë e vlerësimeve të jashtme, në mënyrë të veçantë për rolin dhe rëndësinë e Provimit të Maturës. Propaganda pedagogjike për vlerësimet e jashtme duhet të shoqërohet edhe publikime të rregullta në ueb-faqen e MASHT-it,

²¹² Pupovci, Dukagjin (2010): Raport për gjendjen në arsimin parauniversitar në Kosovë (version elektronik 01.032011), f. 41.

me botime të veçanta, si: raporte, analiza dhe hulumtime të procesit të vlerësimit, modele të testeve të standardizuara dhe udhëzues për përdorimin e tyre.

Referencat

1. Agjencia Qendrore e Vlerësimit të Arritjeve të Nxënësve (2009): Raporte - Matura Shtetërore 2008, Tiranë.
2. Departamenti i Arsimit dhe Shkencës (2001): Korniza e Kurrikulit të Ri të Kosovës, libri i bardhë për diskutim, Prishtinë.
3. Divizioni për Vlerësim Standarde dhe Monitorim *në bashkëpunim me* Komisionin Qendror Shtetëror të Maturës (2008): Raport teknik - Provimi i Maturës/ Matura 2008, MASHT, Prishtinë.
4. Državna matura, Republika Hrvatska Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Zagreb, 2009.
5. Grgin, Tomislav (1986): *Školska dokimologija*, Školska Knjiga – Zagreb.
6. Grillo, prof.dr.Kozma (2002): *Fjalor Edukimi* (Psikologji - Sociologji - Pedagogji), “Drita 2000”, Prishtinë.
7. Grup autorësh (2006): Arsimi bazik cilësor, Qendra për Arsim e Kosovës, Prishtinë.
8. Grup autorësh (2010): Kërkime Pedagogjike (Përmbledhje punimesh), Instituti Pedagogjik i Kosovës, Prishtinë.
9. Institute of Education, University of London (2005): Plan-programet kombëtare në Kosovë – vlerësim i hapave të parë, Londër.
10. Instituti i Studimeve Pedagogjike (2002, 2003): *Vlerësimi i Arsimit nr. 2 dhe nr .3*, Tiranë.
11. Ismaili, Fehmi (2006): *Vlerësimi i parë objektiv i maturës*, MASHT – Botimi i veçantë për procesin e hartimit të Strategjisë së Arsimit Parauniversitar, Prishtinë.

12. Karameta, Dr. Pëllumb (2010): Analiza e produkteve të reformës arsimore arritjet dhe sfidat për përmirësimin e shkollës, f. 13 (version elektronik i shkarkuar me 01.03.2011).
13. Koliqi, Hajrullah (2004): *Sistemi i arsimit në Kosovë*, “Libri shkollor”, Prishtinë.
14. Kuvendi i Kosovës (2002): Ligji për Arsimin Fillor dhe të Mesëm në Kosovë, nr. 2002/2.
15. Kuvendi i Kosovës (2004): Ligji për Inspektimin e Arsimit në Kosovë, nr. 2004/37
16. Kuvendi i Kosovës (2006): Ligji për Botimin e Teksteve Shkollore, Materialeve Mësimore, Materialeve për Lexim dhe Dokumentacionit Pedagogjik, nr. 02/L-67
17. Kuvendi i Kosovës (2006): Ligji mbi Arsimimin dhe Aftësimin Profesional në Kosovë, nr. 02/L-42
18. Kuvendi i Republikës së Kosovës (2008): Ligji për Kualifikime Kombëtare, nr. 03/L-060.
19. Kuvendi i Republikës së Kosovës (2008): Ligji për Arsimin në Komunat e Republikës së Kosovës, nr. 03/L-068.
20. Kuvendi i Republikës së Kosovës (2008): Ligji për Provimin Përfundimtar dhe për Provimin Shtetëror të Maturës, nr. 03/L-018.
21. Lleshi, Flutura (2006): *Matura Shtetërore 2005-2006*. Revista Pedagogjike, nr 4, Instituti i Kurrikulave dhe i Standardeve, Tiranë.
22. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2004): Korniza e Standardeve të Praktikës Profesionale për mësimdhënësit e Kosovës, Udhëzimi administrativ nr. MASHT (I) 20/2004.
23. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2004): Standardet e përgjithshme të edukimit dhe arsimit parashkollor (3-6 vjeç) në Kosovë.

24. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2004): Udhëzimi administrativ për vlerësimin e shkallës së arritshmërisë së nxënësve, nr. 50/2004.
25. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2006): Udhëzimi administrativ nr. MASHT 1/2006, datë: 31.01.2006. Për organizimin dhe vlerësimin e Provimit të Maturës në shkollën e mesme të lartë, Prishtinë.
26. M Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2009): Standarde për tekstet shkollore të Republikës së Kosovës (draft-versioni përfundimtar).
27. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2010): Korniza e Kurrikulumit për arsimin parashkollor, fillor dhe të mesëm (drafti i dytë), Prishtinë.
28. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2010): Standardet e përmbajtjes dhe arritjes në Gjuhe amtare dhe Matematike, klasa e 5-të (draft-version).
29. Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2011): Standardet e zhvillimit dhe të mësuarit në fëmijërinë e hershme 0 – 6 vjeç (draft-versioni përfundimtar).
30. Miele, Augustino (2007): *Testi i Maturës në Itali*. Ligjëratë e mbajtur për hulumtuesit e Institutit Pedagogjik të Kosovës në Milano – Itali.
31. Mita, Dr. Nikoleta (2003): *Vlerësimi në bazë shkolle*, Qendra për Arsim e Kosovës, Prishtinë.
32. Petrela, Dr. Shpresa (2006): *Provimi i Maturës Shtetërore në Shqipëri*, prezantim në seminarin ERI SEE: Assessment and Evaluation – Important Tools for Promoting Quality in Education, Zagreb, Croatia 3-4 November 2006 (version elektronik: 12.03.2010).
33. Qendra për Arsim e Kosovës (2009): Assessment on the quality of primary education in Kosovo – Report.

34. Roman Dolata, Elzbieta Putkiewicz & Anna Wilkomirska (2004): *The Reform of the Matura Exam – Evaluations and Recommendations*, Instytut Sprae Publicznych, Warsaw University, Poland (Version elektronik: 01.03.2011).
35. Sergij Gabrøoek & George Bethell (1996): *Matura Examinations in Slovenia Case Study of the Introduction of an External Examinations System for Schools*, National Examinations Centre, Ljubljana, Slovenia (Version elektronik: 15.02.2011).
36. USAID Kosovo & AED (2010): Programi i Arsimit Bazik – plan vjetor i punës (01.12.2010 – 30.09.2011).
37. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Republika Hrvatska Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Zagreb, 2008.
38. Zeneli, Isuf (2003): *Bazat e standardizimit dhe vlerësimit në arsim*, “Libri shkollor”, Prishtinë.

Faqe të internetit:

1. <http://www.masht-gov.net>
2. <http://www.mash.gov.al/matura>
3. <http://www.drzavnamatura.skole.hr>
4. <http://www.invalsi.it>
5. <http://www.drzavnamatura.skole.hr>
6. <http://www.matura.gov.mk>
7. <http://www.education.gouv.fr -baccalaureat.html>